

Qoraqalpog'istonning sho'rlangan tuproqlarda bo'tako'z o'simligini xalq tabobatida qo'llanishning ahamiyati

A.Sa'rsenbaev

Qoraqalpoq davlatt universiteti Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi 2-Magistr (Nukus, Qoraqalpog'iston)

Annotatsiya: Dorivor bo'tako'z o'simligi dunyoda dorivorlik xususiyati bilan qadrlanadi. Asosan, Evropa mamlakatlarida, janubiy va shimoliy Amerika, boldiq boyi mamlakatlarida shu bilan birga, Turkiya mamlakatida *Centaurea L* ning 179 turi o'stiriladi. Asosan xalq tabobatida va tibbiyotda gullari ishlatiladi. O'zbekiston ayrim hududlarida bog'larda, o'tloqlarda, ekinlar orasida ushratish mumkin.

Ka'lit so'zlar. Dorivor, o'sadi, ekiladi, tibbiyot, xalq tabobati,

O'zbekiston Respublikasida Dorivor o'simliklarini yetishtirish kata etibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 20.05.2020 yil PQ-254-son qarori "Dorivor o'simliklarni Madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolash ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan shu bilan birgalikta, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 26.11.2020 PQ-4901-sonli qarori "Dorivor o'simliklarn yetishtirish va qayta ishlash, ularning urug'chiligini yo'lga qo'yishni rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqot ko'lamini kengaytirishga oid chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qoraqalpog'iston Respublikasi Nukus va xo'jayli tumanlarida dorivor Bo'tako'z o'simligini yetishtirishga kata e'tibor qarailmoqda.

Bo'tako'z o'simligi Murakkabdoshlar (*Asteraceae*) oilasiga mansub bo'lib, bo'yi 40-80 sm, ayrimlarida 120 sm bolishi mumkin. bir yillik yovvoyi o't, bo'tako'z o'simligi o'tloqlarda, ekinlar orasida asosan bug'doy oralarida ushratish mumkin. Sibir, janubiy va shimoliy qismlarda, Markaziy osiyo davlatlarida ushrashi aniqlanagan. Poyasi qo'pol, tekis, qovurg'ali, balandligi 20–140 sm, Barglari nayzasimon, tishsimon, o'simtasimon, barcha barglari yupqa kigizli tukli, Gullarning rangi ko'kdan lilak-binafsha ranggacha o'zgaradi. Gul savatlari bitta, yirik, savatchalarning tashqi tomonidan tuxumsimon, qirrasii jigarrang pardasimon qirrali. Ichki involyukri chiziqsimon-lansolatsimon, uchlari sarg'ish, membranali butun yoki tishli qo'shimchali; savatdagi marginal gullar yorqin ko'k rangli, qiya huni shaklida, steril, ichkilari ko'k-binafsha, quvurli, ikki jinsli; kamdan-kam hollarda barcha gullar oq rangga ega.

(1-rasm) bo'tako'z o'simligi umumiy tashqi ko'rinishi va urug'ining ko'rinishi

Kimyoviy tarkibi. Bo'tako'z o'simligi gullari tarkibida glikozid, efir moyi achchiq tananin, saponinlar, antocianlar, kumarinlar, shilliq kaliy, kalsiy, magniy, mist temir, xrom, bor, selen elementlari, shu bilan birga, kaliy, kalsiy magniy selin tuzlari ushrashi aniqlangan.

Bo'tako'z o'simligining qollanilishi. Tibbiyot va xalq tibbiyotida guli ishlatiladi. Tibbiyotda bo'tako'z gullaridan toyyarlangan damlamasi yurak va buyrak faoliyati buzilishi natijasida tanaga kelgan shishi, istiqo kasalligini davolashda, siydik haydovchi vosita sifatida foydalaniladi. Undan tayyorlashda gullari quritiladi va 100 C qaytarilgan 1 stakan suvga, 1 choy qochiq bo'tako'z guli solinadi va tindirib qoyiladi. Xalq tabobatida bo'tako'z gullari buyrak kasalliklarni davolashda, xususan, nefrit, cistit, nefroznefritni kasalliklarni davolashda ishlatiladi. Xalq tabobatda bo'tako'z ekstraktidan ham foydalaniladi, bo'tako'z o'simligi gullari va ekstrakti konyuktivda ayrim manbalarda korsatib o'tilgan. Bunda ekstraktidan 2 choy qoshiqda stakonga damlanadi, va 20 daqiqa damlab qoyiladi va kun davomida 3 marta 2/3 stakan ishib turiladi. Ekstrakti asosan, buyrakt kasalliklarni davolashda yaxshi tasir ko'rsatadi.

Foydalanish adabiyotlar:

1. M. Kruzov - Medicine plant – Russia – 2017- 174-175
2. Internet malumotlar: <https://uz.atomiyme.com/botakoz-davolash-xususiyatlari-va-holatlar-gul-belgilar-fotosurat/> - 2018